

BEVEZETÉS

A könyv célja, hogy bemutassa és elemezze Törökország fő orientációs dilemmáját a huszonegyedik század első évtizedeiben: folytassa-e a korábbi évtizedek egyértelmű euroatlanti, az országot mindenáron a Nyugathoz kötő, a nyugati modernizációs utat követő politikát, vagy – keleti gyökereihez visszatérve – keressen magának alternatív fejlődési útvonalat. Törökország – Huntington szavaival – szétszakított ország (torn country), amely kultúrája alapján muszlim maradt, jogrendszere és törekvései azonban egy másik civilizáció, a nyugati felé irányították.¹ A hidegháború alatt a nyugati kötődés erős volt és külső támogatást is kapott, a hidegháborút követően azonban a valódi identitás kérdése ismét előkerült. A korábbi szekuláris alapokon álló és a nyugati minta átvételét szorgalmazó kemalista modell mellett/helyett egyre inkább egy iszlámon alapuló, de – az iszlám fundamentalistákkal ellentétben – a nyugati modellt alapjaiban el nem vető modernizációs ideológia térnyerését figyelhetjük meg.

Ugyanakkor Törökország régi törekvése, hogy a Kelet és Nyugat közötti híd szerepét tölthesse be, sőt ma már nemcsak híd, de önmagában is számottevő regionális tényező kíván lenni abban a stratégiaileg fontos térségben, ahol elhelyezkedik. Ahogy a törökök szeretik megfogalmazni: ők a Nyugat legkeletibb és a Kelet legnyugatibb része, akik egyszerre értik a nyugati és a keleti gondolkodást, így természetes mediátorok a két civilizáció között. És egy olyan Törökország, amely képes ötvözni a két gondolkodás és civilizáció elemeit, a 21. évszázad egyik legsikeresebb és legversenyképesebb társadalmává válhat, amely a környező országok és régiók számára is modell és regionális pólus lehet.

A könyv első része az előzményeket mutatja be, hogyan kezdődött meg már az Oszmán Birodalom idejében a nyugati jog- és intézményrendszer átvétele és a birodalom fokozatos integrációja a kapitalista világrendbe.

1| Huntington 1993: 42.

BEVEZETÉS

Megvizsgáljuk, mennyiben sikerült az iszlám és a nyugati rendszer ötvözése, és ez milyen mértékben játszott közre abban, hogy a birodalom gazdaságilag nem tudta felvenni a versenyt a nagyhatalmakkal, és felbomlott. Az 1923-ban létrejött török nemzetállam teljes radikalitással a nyugati civilizáció átvétele mellett tette le a voksot: nemcsak törvényeit, de írásrendszerét és öltözködési szokásait is lecserélte. Az iszlámot kiszorították a közéletből; az európai országok váltak az elsődleges politikai és gazdasági partnerekké, míg a szomszédos régióval fenntartott kapcsolatok kisebb prioritást kaptak. A kemalista modellre épülő modernizációs út azonban felemás sikereket ért el: Törökország ugyan betagozódott az euroatlanti intézményrendszerbe, de az európai integráció a társulás, majd később a vámunió ellenére máig sem fogadta tagjai közé. Sokáig a török gazdaság elmaradottsága volt a fő ellenérv, ez azonban ma már egyre kevésbé tartható.

A második rész a kétezres években végbemenő változások hátterét, értelmezését és lehetséges következményeit tekinti át. Részletesen foglalkozunk azzal, hogy milyen okoknak köszönhetően vált Törökország Európa leggyorsabban növekvő gazdaságává. Azt vizsgálva, hogy vajon az elmúlt évtized gazdasági fejlődése folytatódni tud-e, és Törökország képes lesz-e a térség növekedési pólusává válni, megállapítjuk, hogy bár számos tényező ebbe az irányba mutat, egyelőre még ingatag alapokon áll a „csoda”. Azt is megvizsgáljuk, hogyan jutott 2002-ben hatalomra és tudott azóta is viszonylag erős társadalmi támogatottsággal kormányon maradni az Erdoğan-vezette mérsékelt iszlamista AKP párt. Ezt követően áttekintjük, milyen mértékben alakult át az új irányítás alatt Törökország külpolitikai és külgazdasági orientációja, mennyiben befolyásolták az ideológia és a gazdasági érdekek a külkapcsolatok rendszerét.

A harmadik rész a külkapcsolatok részletes elemzésével azt kívánja feltárni, mennyire érdekelt a mai Törökország az európai integráció erősítésében, illetve mennyire létezik számára alternatíva a korábban elhanyagolt szomszédos régiók irányában. Részletesen áttekintjük Törökország és az Európai Unió ambivalens kapcsolatrendszerét és ennek lehetséges jövőjét. Ankara hivatalos célkitűzése továbbra is a teljes jogú EU-tagság, ez azonban nyitott kérdés: függ az EU jövőjétől, de az EU jövője is függ az esetleges török bővítés mikéntjétől. Az Európai Unióval kialakított viszony azonban mindenképpen kulcsfontosságú Törökország számára, így ennek központi elemeit (pl. a vámuniót) hangsúlyosan tárgyaljuk. A Balkán országai számára a gazdaságilag sikeres Törökország felértékelődött mint partner, és a törökök igyekeznek is kihasználni ezt, főként a térség muszlim többségű országaiban. A Közel-Kelet irányában az „arab tavasz”, majd a szíriai válság átalakította a korábban virágzásnak indult kapcsolatokat, ami az elmúlt

időszakban gyökeresen megváltoztatta a korábbi években kimondottan jó-nak mondható török–oroszl viszonyt is. A távoli nagyhatalmak (USA, Kína) politikai és gazdasági befolyásának változásait szintén vizsgáljuk, csakúgy, mint a többi ázsiai, afrikai és latin-amerikai kapcsolatrendszer alakulását.

A negyedik, összegző részben igyekszünk választ adni arra a kérdésre, vajon Törökország továbbra is a nyugati civilizációhoz kötődő, az EU-tag-ság elérését célzó ország marad-e, vagy lehetséges-e, hogy „Keletre nyitva” alternatívát talál, és elfordul Európától és a Nyugattól.

Törökország külpolitikájáról és külgazdaságáról, az előtte álló orientá-ciósl dilemmákról eddig alig jelent meg monografikus igényű mű², e kö-tet ezt a hiányt is igyekszik pótolni. A könyv nagymértékben támaszkodik a szerzőnek az utóbbi évtizedben a témában megjelent folyóiratcikkeire és tanulmányaira.

2| Korábbi monografikus feldolgozás: Balázs 2009, míg egy frissen megjelent, külpolitikai áttekintést adó kötet: Baranyi–Szálkai 2017.